

20 LAT
KONIUNKTURY
W SEKTORZE
BANKOWYM
– Z BADAŃ INSTYTUTU ROZWOJU
GOSPODARCZEGO SGH

REDAKCJA NAUKOWA
STANISŁAW KLUZA KONRAD WALCZYK

Wydanie publikacji sfinansowane ze środków projektu realizowanego z Narodowym Bankiem Polskim w ramach programu edukacji ekonomicznej pt. „20 lat badań koniunktury w bankowości IRG SGH – bieżące tendencje rozwojowe w gospodarce”.

Opinie wyrażone w niniejszej publikacji są opiniami autorów i nie przedstawiają stanowiska organów Narodowego Banku Polskiego.

Recenzje

Józef Myrczek

Andrzej Sławiński

Rafał Warżala

Redakcja językowa

Monika Baranowska

© Copyright by Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2020
Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie i rozpowszechnianie całości lub fragmentów niniejszej publikacji bez zgody wydawcy zabronione.

Wydanie I

ISBN 978-83-8030-379-9

Oficyna Wydawnicza SGH – Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
02-554 Warszawa, al. Niepodległości 162
www.wydawnictwo.sgh.waw.pl
e-mail: wydawnictwo@sgh.waw.pl

Projekt i wykonanie okładki

Ad Depositum

Skład i łamanie

DM Quadro

Druk i oprawa

QUICK-DRUK s.c.

Zamówienie 66/VI/2020

SPIS TREŚCI

	<i>Stanisław Kluza</i>		
	Wprowadzenie		7
1	<i>Elżbieta Adamowicz, Joanna Klimkowska</i>		
	Diagnozowanie kondycji gospodarki polskiej w badaniach IRG SGH		11
2	<i>Krzysztof Kluza</i>		
	Polski sektor bankowy w latach 1999–2019 w świetle badań koniunktury w bankowości		35
3	<i>Monika Dędyś, Anna Gutkowska</i>		
	Wskaźnik koniunktury w bankowości a determinanty cyklu finansowego i gospodarczego		53
4	<i>Robert Skikiewicz</i>		
	Determinanty prowadzenia działalności w sektorze bankowym w świetle wyników badania metodą testu koniunktury		73
5	<i>Marcin Idzik, Mariusz Hamulczuk</i>		
	Predyktywność wybranych szeregów czasowych testów koniunktury w bankowości		89

6	<i>Radosław Cholewiński, Stanisław Kluza</i>	
	Uwarunkowania doboru próby w badaniu koniunktury w sektorze bankowym i instytucji finansowych	107
7	<i>Tomasz Chmielewski</i>	
	Ewolucja wybranych charakterystyk demograficznych populacji kredytobiorców w Polsce na przestrzeni ostatnich 15 lat	131
8	<i>Piotr Białowolski</i>	
	Ekonomiczne skutki regulacji kredytu dla gospodarstw domowych. Przykład regulacji mającej na celu ograniczenie dostępu do kredytu dla gospodarstw domowych o wysokim profilu ryzyka	143
9	<i>Sebastian Stolorz</i>	
	Political Contestability in Monetary Policy under Inflationary Targeting Regime Case study of Monetary Policy in Poland in 2003–2012	157
10	<i>Waldemar Rogowski, Konrad Walczyk</i>	
	Wskaźniki koniunktury na polskim rynku kredytów konsumpcyjnych	179
	Sytuacja w gospodarce polskiej i sektorze bankowym – debata	193

WPROWADZENIE

Prace wstępne nad przygotowaniem badań koniunktury w sektorze bankowym zostały zapoczątkowane w 1997 roku z inicjatywy prof. Elżbiety Adamowicz oraz prof. Janiny Józwiak. Przygotowanie metody badawczej oraz organizacji badań powierzono Stanisławowi Kluzie (wówczas asystentowi w Instytucie Statystyki i Demografii) oraz Krzysztofowi Kluzie (wówczas asystentowi w Katedrze Skarbowości). Obaj byli również uczestnikami studiów doktoranckich w Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH (*Dorobek naukowy Instytutu Rozwoju Gospodarczego...* 2008).

Celem rozwoju badań koniunktury w sektorze bankowym (Kluza, Kluza 1998) było m.in.:

- cel sektorowy: rozszerzenie i dopełnienie palety badań koniunktury w gospodarce polskiej o nowo tworzący się oraz dynamicznie rozwijający się sektor bankowy (*zasada kompletności*);
- cel ogólnogospodarczy: pozyskanie oczekiwań i sygnałów dla koniunktury gospodarczej z możliwie odrębnych i zróżnicowanych obszarów i sektorów na potrzeby całościowego patrzenia na procesy koniunkturalne w polskiej gospodarce (*zasada harmonizacji i współzależności z innymi obszarami*);
- cel prognozy makroekonomicznej, tj. na potrzeby tworzenia modeli predykcyjnych i barometrów koniunktury, w tym jako narzędzie na potrzeby prognozy (*predykcja i ocena kondycji gospodarki na poziomie makroekonomicznym*).

W czasie prac przygotowawczych nad badaniem sektor bankowy w Polsce przeżywał szczególnie silny rozwój. Działo wówczas ponad 80 banków komercyjnych, a jednocześnie kolejne liczne podmioty zagraniczne rozważały wejście na polski rynek. Próba wówczas uwzględniała również podmioty, które funkcjonowały w Polsce w formule oddziałów banków zagranicznych. Bankowość spółdzielcza została uwzględniona w badaniu poprzez poszerzenie próby o 11 banków, które je zrzeszały, oraz 2 banki działające niezależnie. W tamtym czasie cały system bankowości spółdzielczej liczył około 1350 zazwyczaj niewielkich podmiotów, które z racji swojej wielkości nie były włączone do badania. Do próby nie włączono też

przedstawicielstw i biur reprezentacyjnych banków zagranicznych, których było wówczas kilkadziesiąt.

Badania ankietowe rozpoczęto w 1999 roku przez Krzysztofa i Stanisława Kluzę. W czerwcu 1999 roku Stanisław Kluza wyjechał do USA na stypendium badawcze Fundacji Fulbrighta, zaś Krzysztof Kluza kilka miesięcy później. Pierwszy raport w formie zeszytu z badań koniunktury w sektorze bankowym został wydany w tym samym roku (Dędys, Kluza 1999). W kolejnych latach w badaniach koniunktury w sektorze bankowości uczestniczyło 8 osób indywidualnie lub w formule zespołów. W okresie ostatnich 20 lat powstało 80 cokwartalnych raportów analitycznych z badań.

W kolejnych 80 edycjach badania uczestniczyli (kolejność według częstości obecności w badaniach):

- Stanisław Kluza (28 razy),
- Sebastian Stolorz (26 razy),
- Krzysztof Kluza (21 razy),
- Piotr Białowolski (20 razy),
- Oskar Krzesicki (16 razy),
- Anna Gutkowska (11 razy),
- Monika Dędys (10 razy),
- Barbara Kluza (9 razy).

W związku z ponad dwudziestoletnim dorobkiem badań planowane jest przeprowadzeniu przeglądu metodologii i jej aktualizacja. Obecnie w Polsce funkcjonuje zaledwie ponad 30 banków komercyjnych oraz 2 banki zrzeszające banki spółdzielcze. Również liczba banków spółdzielczych zmniejszyła się znacznie, do około 550. Jednocześnie rozwinęły się inne segmenty rynku finansowego, których włączenie w formułę badań koniunktury szerszego sektora finansowego niż tylko segment banków, np. obszar ubezpieczeń czy rynek kapitałowy, należałoby obecnie rozważyć.

Dużą wartością badań koniunktury IRG w sektorze bankowym jest ciągłość metodyki badania w całym tym okresie. Zatem rozszerzenie badania o kolejne podmioty powinno być przeprowadzone w sposób, który pozwala zachować porównywalność wyników w czasie. Drugim wyzwaniem jest przegląd pytań i problemów podejmowanych w ankiecie. Wygasły niektóre z kwestii istotnych w pierwszych latach transformacji, a zarazem pojawiły się nowe sprawy, znamienne dla rozwoju rynku oraz technologii w sektorze finansowym w XXI wieku.

Dwadzieścia lat badań koniunktury w sektorze bankowym w Instytucie Rozwoju Gospodarczego SGH upamiętniono konferencją jubileuszową w styczniu 2020 roku oraz monografią naukową. Obie inicjatywy podjęto z myślą zwłaszcza o osobach uczestniczących w badaniach IRG w sektorze bankowym. Ponadto do aktywnego udziału w konferencji zaproszono też osoby związane z badaniem koniunktury

gospodarczej oraz osoby spoza IRG i SGH, które równolegle prowadziły podobne badania w sektorze usług bankowych.

Publikacja monograficzna odzwierciedla profil osób i kierunki badań, które okazały się istotne z perspektywy doświadczeń 20 lat badań koniunktury bankowej w IRG. Są tam opracowania kluczowych autorów badań „Koniunktura w sektorze bankowym”, począwszy od ich powstania. Ponadto znajdują się elementy dorobku innych pracowników IRG, którzy w swoich pracach koncentrowali się na koniunkturze makroekonomicznej lub dotyczyli problematyki kondycji sektora finansowego (w tym bankowego). Pokrewne bądź zbliżone kierunki badań nad problematyką koniunktury sektora bankowego lub czynników na nią wpływających były prowadzone również w innych ośrodkach naukowych i instytucjach. Na szczególną uwagę zasługuje tu Poznański Indeks Koniunktury Bankowej (PIKBANK) opracowywany od 1992 roku w Katedrze Badań Rynku i Usług na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. Drugim indeksem o równie długiej tradycji jest Wskaźnik Koniunktury Bankowej PENGAB opracowywany przez Kantar TNS. Oba wskaźniki oparte są na danych pozyskiwanych od oddziałów (placówek) banków, zaś IRG SGH przeprowadza badanie ankietowe wśród centrali banków.

Stanisław Kluza, luty 2020

Bibliografia

- Dorobek naukowy Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH w latach 1993–2007(2008)*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH”, nr 81.
- Dędyś M., Kluza K. (1999). *Koniunktura w bankowości: kwiecień 1999*, „Koniunktura w bankowości. Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH”, nr 1, s. 1–38.
- Kluza K., Kluza S. (1998). *Wstęp do badań koniunktury w sektorze bankowości*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH”, nr 59, s. 71–93.

POLSKI SEKTOR BANKOWY W LATACH 1999–2019 W ŚWIETLE BADAŃ KONIUNKTURY W BANKOWOŚCI

1. Wprowadzenie

Prace nad badaniami koniunktury w bankowości w Instytucie Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej (IRG) zapoczątkowano pod koniec 1997 roku. Ich celem było uzupełnienie prowadzonych w IRG badań koniunktury w przemyśle, handlu, budownictwie i rolnictwie, tak aby uzyskać całościowy obraz zmian koniunktury w polskiej gospodarce. Od strony metodologicznej badania te opierały się na wieloletnich doświadczeniach IRG w konstrukcji wskaźników koniunktury (zob. Stanek 1995; Bieć 1996) oraz analogicznych badaniach prowadzonych w krajach gospodarki rynkowej. Metodyka badania koniunktury w bankowości została zaprezentowana w opracowaniu Kluza, Kluza (1998). Obejmuje ono wyłącznie sektor banków komercyjnych.

Pierwszy raport z badań koniunktury w bankowości IRG powstał na początku 1999 roku (zob. Dędyś, Kluza 1999). Od tego czasu badania przeprowadzane są

niezmiennie w cyklach kwartalnych przez IRG. Zrealizowano ponad 80 edycji badania. Ich wyniki prezentowane są w Pracach i Materiałach IRG oraz udostępniane bankom. Aktualne wyniki zamieszczono w Kluza, Krzesicki (2019).

Warto zauważyć, że przeprowadzanie badań koniunktury w sektorze bankowym Instytut Rozwoju Gospodarczego rozpoczęło już po ustabilizowaniu się kondycji finansowej banków (po okresie ich restrukturyzacji w latach 1993–1997) oraz ukształtowaniu się ram instytucjonalnych i systemu nadzoru dla sektora, co obejmowało m.in. przyjęcie ustawy o Narodowym Banku Polskim i prawa bankowego z 29 sierpnia 1997 roku¹ oraz utworzenie Bankowego Funduszu Gwarancyjnego (grudzień 1994 r.), Komisji Nadzoru Bankowego (sierpień 1997 r.) i wydanie wielu rekomendacji Głównego Inspektora Nadzoru Bankowego². Od 2000 roku stopniowo poprawiała się sytuacja finansowa banków, a od 2004 roku przez kolejną dekadę nie było już banków komercyjnych o niskiej wypłacalności. Toteż okres stabilizacji zjawisk w sferze monetarnej – inflacja (CPI) od 1998 roku zeszła do poziomu jednocyfrowego – najwyższa w analizowanym okresie była na koniec 1999 r. – 9,8% (r/r), zapewniając stabilne otoczenie dla prowadzenia działalności bankowej. Dzięki temu badanie koniunktury w całym analizowanym okresie przeprowadzone było w relatywnie porównywalnym otoczeniu makroekonomicznym i instytucjonalnym. Umożliwia to dokonywanie na podstawie tego badania analizy historycznej kondycji sektora bankowego oraz konstrukcję wskaźników wyprzedzających.

2. Syntetyczna charakterystyka zmian koniunktury w sektorze bankowym

Analizując koniunkturę w sektorze bankowym w latach 1999–2019, można wyodrębnić cztery zasadnicze okresy jej kształtowania się (zob. wykres 1)³. Pierwszy, o charakterze dekonunktury, to lata 1999–2003, odznaczające się spadającym tempem wzrostu gospodarczego, zbliżającym się w latach 2001–2002 do stagnacji,

---

¹ Z późniejszą nowelizacją z 23 sierpnia 2001 r. dotyczącą głównie dostosowania prawa polskiego do Dyrektywy 2000/12/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe.

² Opis faz rozwoju polskiego sektora bankowego po 1989 r. zawarty jest np. w Prokopowicz (2008) oraz Wójtowicz (2006).

³ Przykładowa pogłębiona analiza cykli koniunkturalnych w latach 2000–2017 zarówno dla realnej sfery gospodarki (analizy dla: PKB, konsumpcja indywidualna, nakłady brutto), jak i procesów monetarnych (analizy dla: podaź pieniądza M1, podaź pieniądza M2, kredyty bankowe dla przedsiębiorstw, kredyty bankowe dla gospodarstw domowych) zawarta jest w Barczyk (2018). Omówienie tego zagadnienia dla sektora bankowego w początkowym okresie transformacji (od 1989 r. do 2005 r.) zawarto w Wójtowicz (2006).

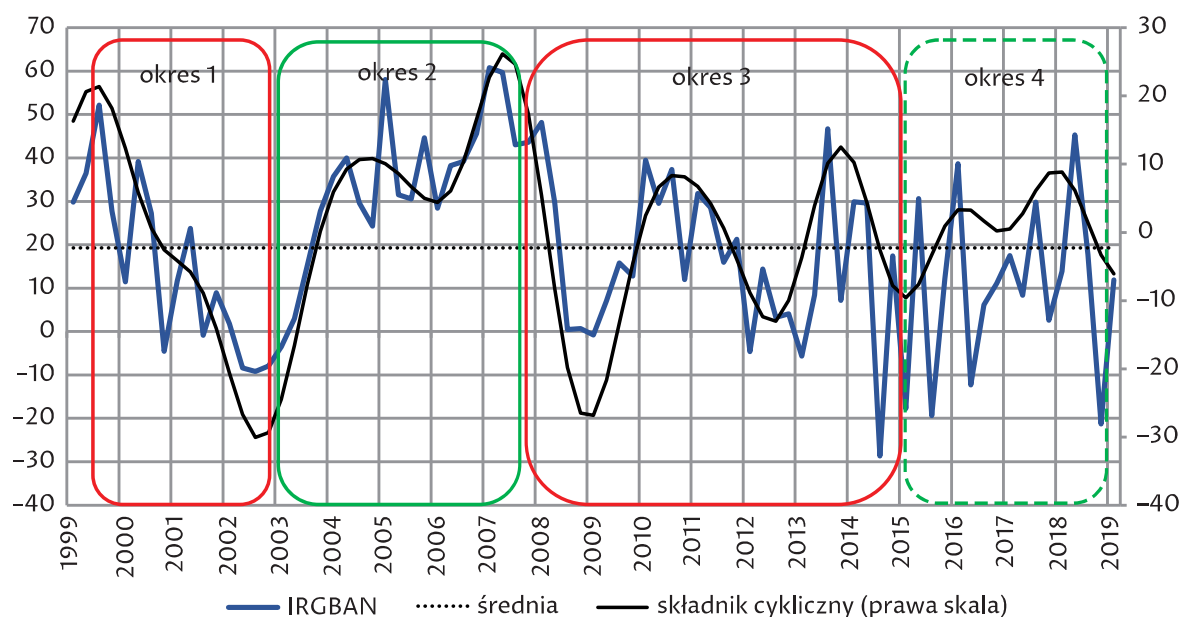
kiedy roczna realna zmiana PKB wyniosła odpowiednio +1,0% i +1,3% (zob. Wójtowicz 2006). W okresie tym postępowaniem naprawczym objętych zostało 25 banków komercyjnych, z czego 12 banków w 2000 roku (zob. NBP 2007, s. 88). Drugi z okresów, odznaczający się dobrą koniunkturą dla sektora bankowego, zapoczątkowany w drugiej połowie 2003 roku trwał do połowy 2008 roku i charakteryzował się zarówno szybkim wzrostem gospodarczym, jak i dynamicznym rozwojem akcji kredytowej dla gospodarstw domowych, szczególnie w zakresie kredytów hipotecznych denominowanych w walutach obcych. To także okres szybkiego przyrostu zyskowności banków. Nie bez znaczenia dla koniunktury w sektorze było też wstąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. Wprowadziło to swobodę przepływu kapitału, a sektor bankowy otworzyło na transgraniczne świadczenie usług (Węclawski 2015).

Trzeci okres, ponownie słabszej koniunktury, trwający od końca 2008 do końca 2015 roku ukształtowany został w szczególności przez następstwa światowego kryzysu finansowego z 2008 roku, kryzysu gospodarczego i fiskalnego w UE zapoczątkowanego w 2009 roku oraz narastających konsekwencji prawnych wynikających z oferowanych przez banki produktów kredytowych, oszczędnościowych i pochodnych o asymetrycznym rozkładzie ryzyka na niekorzyść klientów. W 2009 roku pojawiło się sześć nowych programów naprawczych w sektorze bankowym oraz kolejny program w 2010 roku (KNF 2009, s. 75 oraz KNF 2014, s. 75). Okres ten to także czas przyspieszonej konsolidacji sektora bankowego oraz poprawa efektywności prowadzonych operacji. To wreszcie zamknięcie luki pomiędzy wielkością należności i zobowiązań klientów sektora przedsiębiorstw i gospodarstw domowych, czyli uzyskanie stabilnych i wystarczających źródeł środków krajowych do prowadzenia akcji kredytowej.

Czwarty okres (od końca 2015 r. do końca 2019 r.) można natomiast określić z perspektywy sektora bankowego jako okres zaprzepaszczonej dobrej koniunktury. Pomimo korzystnego otoczenia makroekonomicznego i koniunktury na rynku nieruchomości splot czynników regulacyjnych sprawił, iż sektor znacząco się nie rozwinął (zarówno od strony zyskowności, jak i ubankowienia gospodarki mierzonej np. udziałem kredytów i depozytów do PKB). Główne czynniki regulacyjne o charakterze zewnętrznym to zwiększone obciążenia finansowe banków w postaci podatku od aktywów instytucji finansowych (wprowadzony w 2016 r.) oraz silny wzrost składek na Bankowy Fundusz Gwarancyjny. Natomiast czynniki wewnętrzne to przede wszystkim dalsze konsekwencje prawne i finansowe sprzedaży klientom produktów z asymetrią ryzyka bądź korzyści (np. walutowe kredyty hipoteczne, produkty *unit-linked*, lokaty strukturyzowane). W konsekwencji pojawiały się programy naprawcze dla stosunkowo dużych banków, jak np. BPS (w 2015 r.), Getin Noble

Bank (w 2016 r.), BOŚ Bank (w 2016 r.), niezakończone do daty niniejszego opracowania (koniec 2019 r.). Okres ten to zarazem zapoczątkowanie procesu repolonizacji w sektorze bankowym. Rok 2020 zapewne będzie zaś początkiem nowego okresu słabszej koniunktury w sektorze bankowym, biorąc pod uwagę stopniowe osłabianie się tempa wzrostu gospodarczego w krajach Unii Europejskiej, w tym w Polsce.

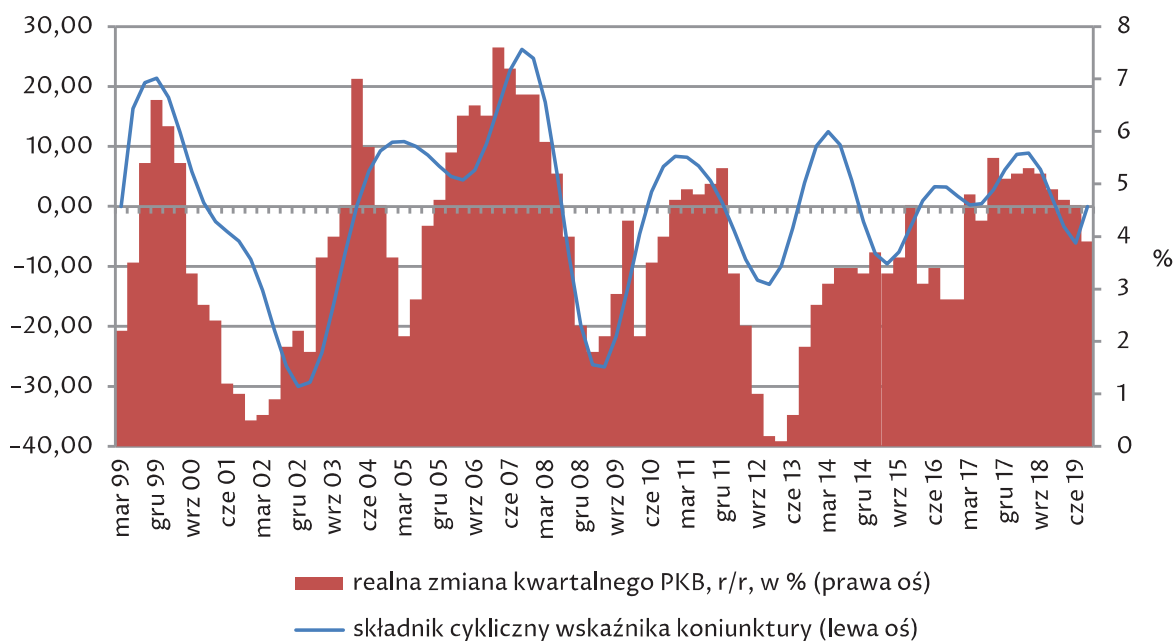
Wykres 1. Wskaźnik koniunktury bankowej (IRGBAN) i wyodrębniony składnik cykliczny koniunktury wraz z podziałem na główne okresy kształtowania się koniunktury

Źródło: Kluza, Krzesicki 2019, analiza własna.

Należy podkreślić, że w każdym z omawianych powyżej okresów charakteryzujących koniunkturę w bankowości w latach 1999–2019 istotnym czynnikiem je wyróżniającym jest tempo realnego wzrostu gospodarczego. Istotność tego czynnika dla określania koniunktury w sektorze bankowym potwierdziło przeprowadzone modelowanie ekonometryczne. Wskaźnik koniunktury bankowej można z dopasowaniem $R^2 = 35\%$ opisać jako funkcję realnej zmiany PKB i deflatora PKB z wcześniejszego okresu (zob. wykresy 2 i 8 w Załączniku 1 oraz modele w Załączniku 2). Choć nie jest to celem niniejszego opracowania, to zarazem stanowi przyczynek do szerszej dyskusji w finansach nad przyczynowością zależności pomiędzy sektorem finansowym a realną gospodarką (zob. np. King, Levine 1993 oraz Buera, Kaboski, Shin 2011). Niniejsza analiza wskazywałaby na wtórny / opóźniony charakter koniunktury w bankach w stosunku do koniunktury w gospodarce.

Wykres 2. Wskaźnik koniunktury (składnik cykliczny) i realna zmiana kwartalnego PKB

Źródło: Kluza, Krzesicki 2019, strony internetowe GUS i bankier.pl.

3. Przegląd czynników kształtujących koniunkturę w sektorze bankowym

Przedstawiony pokrótce we wcześniejszej części opracowania opis kształtowania się koniunktury w sektorze bankowym był efektem nakładających się na siebie różnorodnych procesów gospodarczych, społecznych, prawnych, własnościowych i technologicznych, które silnie oddziaływały na ten sektor. Spośród wielu czynników bądź trendów, które miały wpływ na kondycję sektora finansowego, można wyróżnić w szczególności:

- a) czynniki makroekonomiczne (zwłaszcza tempo rozwoju gospodarczego) i ogólny cykl koniunkturalny w gospodarce,
- b) zmiany regulacyjne, prawne i podatkowe,
- c) ubankowienie gospodarki,
- d) zmiany własnościowe i procesy konsolidacyjne, a także związana z nimi optymalizacja kosztów działania,
- e) zmiany technologiczne i w modelu operacyjnym.

W przypadku zagadnień z punktów a) i b) są to kwestie w dużym stopniu niezależne od działań banków. Bezpośredni wpływ na czynniki z przedstawionej listy banki mają w przypadku punktów c), d) i e).

Kwestie makroekonomiczne zostały pokrótce omówione w części drugiej niniejszego opracowania. Stanowią one silny determinant kształtowania się koniunktury bankowej, potencjalnie o charakterze wyprzedzającym (zob. modele w Załączniku 2). Istotny wpływ na sektor bankowy wywarł światowy kryzys gospodarczy zapoczątkowany kryzysem finansowym z połowy 2008 roku. Poskutkowało on ponad 20 nowymi programami naprawczymi w bankach oraz upadkiem dwóch banków w latach 1999–2000 (Wójtowicz 2006, s. 25). Wpłynął też na wzmocnienie roli banków rozwoju (Kluza, Łysiak, Wasak 2010). Inne znaczące dla sektora bankowego parametry gospodarcze w całym analizowanym okresie to stabilność cen (jednocyfrowa inflacja, w przeciwieństwie do lat 1989–1997) i związany z tym nominalnie niski poziom stóp procentowych, stwarzające korzystne warunki dla działalności kredytowej.

Wśród czynników regulacyjnych i prawnych z punktu b) można wyróżnić trzy grupy zagadnień. Pierwsza z nich związana jest z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, co wiązało się z szerokim dostosowaniem polskiego prawa do *acquis communautaire*, a w przypadku samego sektora bankowego poskutkowało otwarciem go na jednolity rynek usług finansowych w Unii. W praktyce do 2008 roku oznaczało to liberalizację warunków prowadzenia działalności bankowej.

Kolejne istotne czynniki regulacyjne to stopniowe wprowadzanie podatków związanych z oszczędzaniem bądź aktywnością banków. Pierwszym był podatek od zysków kapitałowych wprowadzony w 2002 roku. Kolejne znaczące obciążenia, tym razem już tylko dla banków i innych instytucji kredytowych, pojawiły się od 2016 roku. Były to podatek od aktywów instytucji finansowych oraz trwający kilka lat wzrost składek na Bankowy Fundusz Gwarancyjny⁴. Trzecia grupa zagadnień prawnych to stopniowe, często bardzo spóźnione odpowiedzi regulacyjne na stosowany przez banki *mis-selling*. Dotyczył on przenoszenia w produktach praktycznie całości ryzyka na klienta (np. kredyty hipoteczne indeksowane walutą), oferowanie produktów z wysokimi *de facto* ukrytymi opłatami (np. opłata za wcześniejsze odstąpienie od umowy w produktach *unit-linked*) bądź sprzedawanie klientom produktów niedostosowanych do ich profilu i w rezultacie dla nich niekorzystnych (np. dziesięcioletnie lokaty strukturyzowane oferowane osobom w wieku emerytalnym). Choć w początkowych okresach sprzedaży produkty te umożliwiły osiągnięcie sektorem bankowemu dodatkowych zysków, to finalnie, szczególnie po 2015 roku banki

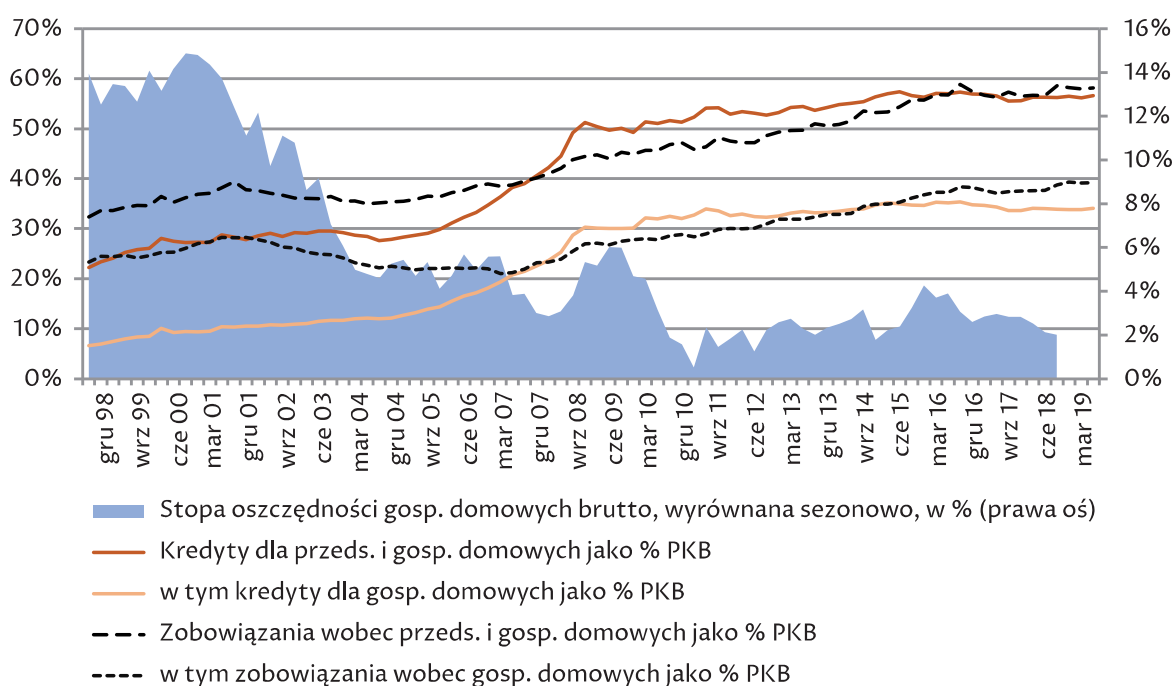
---

⁴ Składki na BFG były zwiększane na skutek pojawiających się problemów bądź ryzyk zarówno w wybranych bankach komercyjnych, bankach spółdzielczych, jak i Spółdzielczych Kasach Oszczędnościowo-Kredytowych.

muszą rekompensować klientom część ich strat, co wpływa niekorzystnie na obecną kondycję finansową sektora⁵.

Kolejnym zjawiskiem silnie wpływającym na sektor bankowy był wzrost stopnia ubankowienia polskiej gospodarki. O ile na koniec 1998 roku relacja kredytów dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych do PKB wynosiła 22%, a w przypadku zobowiązań wobec tych klientów 32%, o tyle we wrześniu 2019 roku wskaźniki te osiągnęły wartości odpowiednio 57% i 58%, czyli średnio były ponad dwukrotnie wyższe (zob. wykres 3). Oznacza to, że przez ostatnie 20 lat banki działały w korzystnych warunkach, na silnie rosnącym rynku zarówno w ujęciu nominalnym, jak i realnym.

Wykres 3. Stopa oszczędności oraz kredyty i zobowiązania banków wobec przedsiębiorstw i gospodarstw domowych w relacji do PKB

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze stron internetowych: nbp.pl, Eurostat.eu.

Warto jednak zwrócić uwagę na stopniowo zmieniający się charakter rynku bankowego. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych głównym biorcą kredytów bankowych były podmioty gospodarcze, zaś głównym dawcą depozytów były gospodarstwa domowe, a cały rynek bankowy charakteryzował się nadpodażą depozytów. Przez kolejne lata w przypadku przedsiębiorstw szybciej rozwijał się rynek depozytów, a w przypadku gospodarstw domowych rynek kredytów. Przy czym po kryzysie

⁵ Ponad proporcjonalnie wysokie zyski banków w okresie sprzedaży tego typu produktów (szczególnie lata 2005–2008) widać na wykresie 5 zamieszczonym w dalszej części pracy.

światowym z 2008 roku wystąpił ponad siedmioletni okres luki depozytowej w sektorze, niebezpieczny pod względem ryzyka systemowego, bilansowany głównie przez pozyskiwanie środków od zagranicznych spółek matek polskich banków. Od 2016 roku w sektorze występuje już równowaga pomiędzy kredytami i depozytami klientów banków. Dodatkowo wyrównały się dysproporcje pomiędzy poziomami kredytów i depozytów wewnątrz tych grup, w szczególności łączny poziom depozytów przedsiębiorstw zbliżył się do łącznego poziomu ich kredytów.

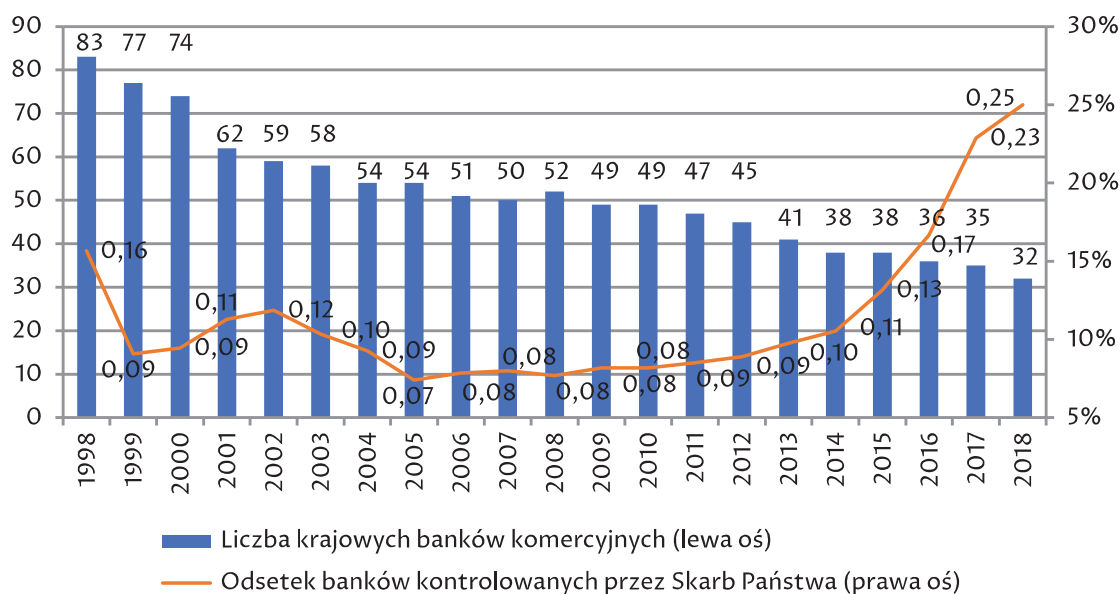
Zmiana, jaka dokonała się w profilu działania banków, ilustrowana jest pośrednio przez zachowanie się stopy oszczędności polskich gospodarstw domowych. W ciągu 20 lat obniżyła się ona z poziomu 14% do jedynie 2%.

Kolejną, niezwykle ważną grupą czynników wywierającą wpływ na koniunkturę w sektorze bankowym były zmiany własnościowe, procesy konsolidacyjne i wzrost efektywności działania banków. W omawianym okresie zaszły bardzo ciekawe procesy pod względem zmian własnościowych. Pierwotnie dominowała doktryna potrzeby prywatyzacji banków i poszukiwania dla nich inwestorów, najchętniej zagranicznych. Liczba banków kontrolowanych przez Skarb Państwa spadła z 13 w 1998 roku do jedynie 4 banków już w 2005 roku. Późniejsza repolonizacja banków jeszcze z perspektywy 2015 roku nie była procesem oczywistym, choć pojawiającym się w debacie (Węclawski 2015). Kwestia udziału inwestorów zagranicznych w polskim sektorze bankowym była niejednokrotnie przedmiotem kontrowersji. Szeroki opis argumentów zwolenników i przeciwników repolonizacji zawarty jest w Mierzwa, Jankiewicz (2017). Po wyborach parlamentarnych jesienią 2015 roku proces repolonizacji stał się faktem. Do 2019 roku liczba banków kontrolowanych przez Skarb Państwa zwiększyła się do ośmiu (zob. wykres 4). Obecnie ponad 50% aktywów sektora bankowego jest kontrolowane przez kapitał krajowy, w tym głównie przez Skarb Państwa.

Obok procesów prywatyzacji i repolonizacji systematycznie trwał proces konsolidacji banków. Liczba banków komercyjnych zmniejszyła się z 83 banków na koniec 1998 roku do 31 na koniec września 2019 roku. Pogłębiony opis zmian własnościowych i procesów konsolidacyjnych w sektorze bankowym do 2006 roku zawarty jest w Prokopowicz (2006), a w kolejnych latach w Czepirska (2016).

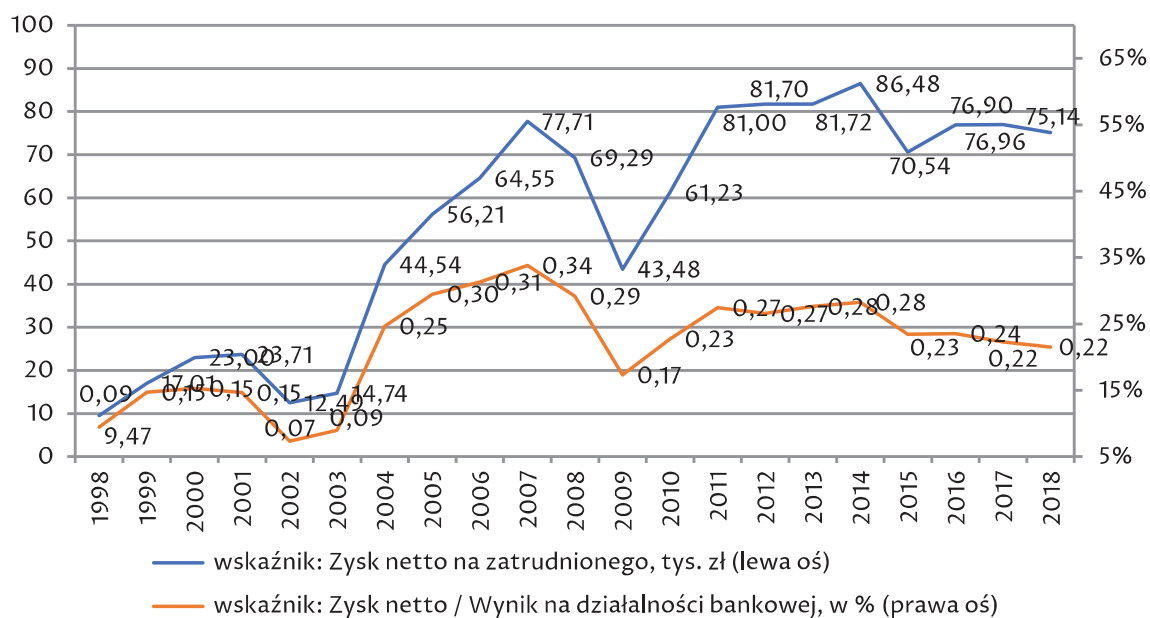
Konsolidacja banków była jednym z motorów poprawy ich efektywności. Inne działania, które służyły zwiększaniu ich efektywności, to m.in. centralizacja i automatyzacja procesów, outsourcing szeregu funkcji administracyjnych bądź teleinformatycznych oraz rozwój zdalnych i automatycznych kanałów dystrybucji. W efekcie pomimo silnie rosnącego rynku bankowego zmniejszyła się liczba pracowników banków (pomimo przejściowych okresów wzrostu zatrudnienia) – w całym sektorze bankowym ze 174 tys. osób na koniec 1998 roku do 158 tys. osób we wrześniu 2019 roku.

Wykres 4. Liczba krajowych banków komercyjnych, w tym kontrolowanych przez Skarb Państwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Czepirska 2016 i strony internetowej knf.gov.pl.

Wykres 5. Wskaźniki zyskowności na zatrudnionego i relacji zysku do wyniku na działalności bankowej dla sektora banków komercyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze stron internetowych knf.gov.pl i nbp.pl.

Łączna skala zwiększenia efektywności działania banków była ogromna. Całoroczny zysk na zatrudnionego wzrósł ośmiokrotnie: z 9,5 tys. zł w 1998 roku do 75 tys. zł w 2018 roku (zob. wykres 5). Wzrost tego wskaźnika nastąpił już w pierwszych

10 latach omawianego okresu, następnie w okresie dekoniunktury po 2008 roku spadł blisko o połowę, a od 2011 roku powrócił do wysokich poziomów. Analizując dodatkowo relację zysku netto do wyniku na działalności bankowej, która również wzrosła ponad dwukrotnie w badanym okresie, widać, iż poprawa zyskowności banków na zatrudnionego nie była wyłącznie skutkiem wzrostu rynku i skali działalności, ale wynikała z obniżenia poziomu kosztów. Banki zarówno zmniejszyły swoje koszty operacyjne, jak i wielkość odpisów netto na złe długi – zaczęły efektywniej zarządzać swym ryzykiem kredytowym.

Ostatnią grupę zagadnień, która miała bardzo duży, pozytywny wpływ na kondycję sektora bankowego, stanowiły zmiany technologiczne i zmiany w modelu operacyjnym banków. Są to kwestie związane z rozwojem nowych kanałów dystrybucji i sposobów płatności, digitalizacją produktów bankowych i wykorzystaniem internetu, wykorzystaniem algorytmów big data do analiz zachowania klientów i pokrewne zagadnienia. Umożliwiło to m.in. poszerzenie oferowanych usług, zwiększenie bazy klientów oraz wcześniej wspomniane obniżenie kosztów jednostkowych i poprawę efektywności banków. Zakres tych zagadnień jest bardzo szeroki i ich przedstawienie znacząco wybiega poza ramy niniejszego opracowania. Pogłębiony opis tej tematyki zawarty jest m.in. w Juszczyk, Żak (2014), Druszcz (2017) oraz Folwarski (2017).

4. Wykorzystanie wskaźnika koniunktury w prognozowaniu procesów w sektorze finansowym

W części drugiej niniejszego opracowania wspomniano, że zachowanie wskaźnika koniunktury bankowej można z wyprzedzeniem opisać przez zmienne: realna zmiana kwartalnego PKB i deflator PKB. W tej części przedstawiona zostanie natomiast możliwość wykorzystania wskaźnika koniunktury bankowej do prognozowania zmian kategorii ekonomicznych opisujących sektor bankowy bądź sektor finansowy ogółem. Analizie poddano zmiany trzech wielkości ekonomicznych z różnych perspektyw charakteryzujących kondycję sektora finansowego. Są to:

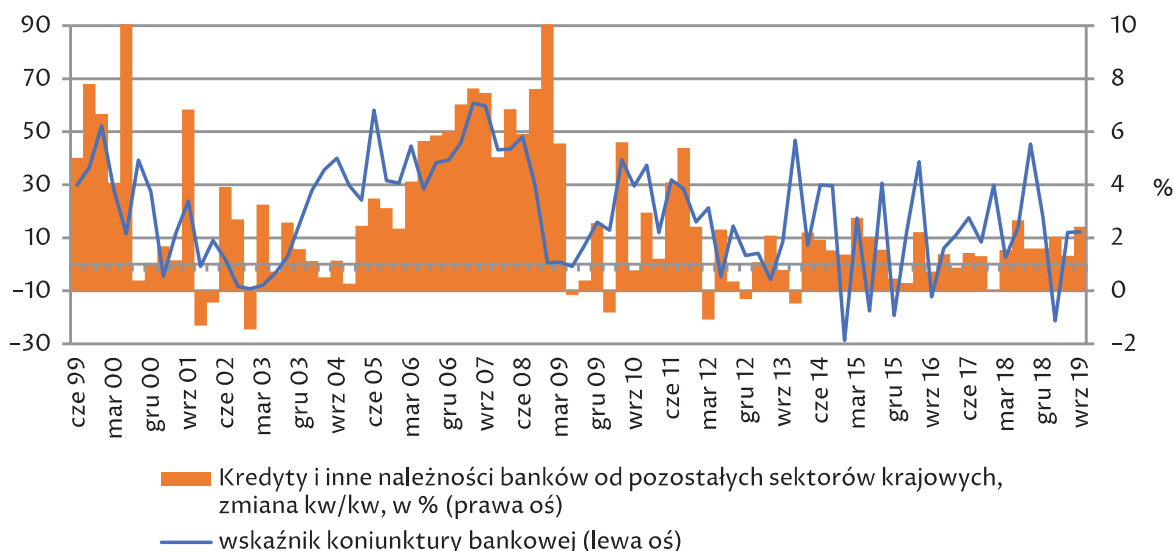
- kredyty i inne należności banków od pozostałych sektorów krajowych (źródło danych: NBP),
- wartość dodana brutto w sektorze finansowym i ubezpieczeniowym (źródło danych: Eurostat),
- zatrudnienie w sektorze finansowym i ubezpieczeniowym (źródło danych: Eurostat).

W przypadku zmiennej „kredyty i inne należności banków od pozostałych sektorów krajowych” analizowane były jej kwartalne dynamiki. Graficzna ilustracja

zachowania tej zmiennej i wskaźnika IRGBAN przedstawiono na wykresie 6. Przeprowadzone modelowanie ekonometryczne wykazało, że wskaźnik koniunktury IRGBAN może stanowić wskaźnik wyprzedzający dla zmian tej wielkości ekonomicznej. Wyniki modelowania zaprezentowano w tabeli 1.

Wykres 6. Wskaźnik koniunktury (IRGBAN) i zmiana kredytów dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych

Źródło: Kluza, Krzesicki 2019 i dane ze strony nbp.pl.

Tabela 1. Estymacja zależności pomiędzy wskaźnikiem koniunktury (IRGBAN) a zmianami kredytów dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych

Estymacja KMNK, wykorzystane obserwacje 1999:4–2019:3 (N = 80)

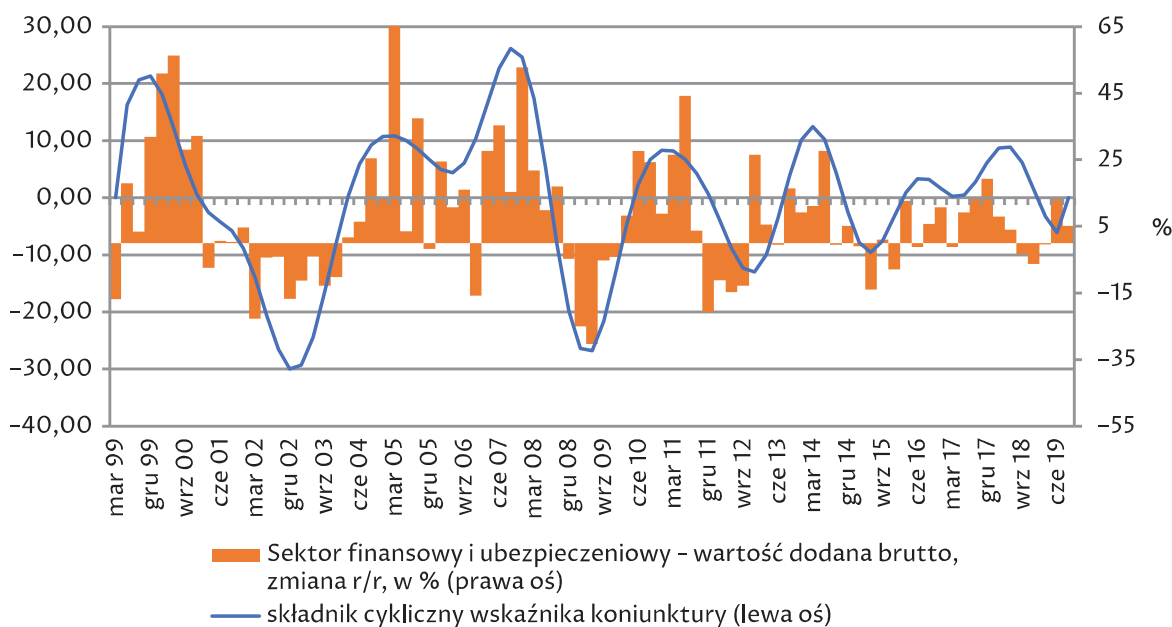
Zmienna zależna (Y): kredyty i inne należności banków od pozostałych sektorów krajowych (zmiana kw/kw)

	Współczynnik	Błąd stand.	t-Studenta	wartość p	
const	0,642869	0,398117	1,6148	0,11050	
wsk_koniunkt_okres_t-1	0,0262241	0,0139416	1,8810	0,06380	*
wsk_koniunkt_okres_t-2	0,038173	0,0140449	2,7179	0,00813	***
wsk_koniunkt_okres_t-3	0,0375286	0,0141105	2,6596	0,00954	***
Średn. arytm. zm. zależnej	2,620842	Odch. stand. zm. zależnej		2,682806	
Suma kwadratów reszt	371,1492	Błąd standardowy reszt		2,209874	
Wsp. determ. R-kwadrat	0,347256	Skorygowany R-kwadrat		0,321490	
F(3, 76)	13,47719	Wartość p dla testu F		3,87e-07	
Logarytm wiarygodności	-174,8982	Kryt. inform. Akaike'a		357,7964	
Kryt. bayes. Schwarz	367,3245	Kryt. Hannana-Quinna		361,6165	
Autokorel. reszt – rho1	0,100766	Stat. Durбина-Watsona		1,748543	

Źródło: obliczenia własne.

Drugą analizowaną kategorią ekonomiczną były zmiany wartości dodanej brutto sektora finansowego i ubezpieczeniowego (kategoria uzyskiwana z rachunków narodowych jako komponent Produktu Krajowego Brutto). Modelowanie ekonometryczne wykazało, iż zmiany tej kategorii również można przewidywać dzięki analizie zachowania się wskaźnika koniunktury IRGBAN, przy czym poziom R^2 jest tu niższy niż w modelu dla zmian kredytów dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych. Graficzną ilustrację tej zmiennej i składnika cyklicznego koniunktury ukazano na wykresie 7. W tabeli 2 przedstawiono dwa modele opisujące tę zależność – ze względu na nieistotność statystyczną stałej w modelu zaprezentowany jest również alternatywny model regresji bez użycia stałej.

Wykres 7. Składnik cykliczny wskaźnika koniunktury i zmiana wartości dodanej brutto sektora finansowego i ubezpieczeniowego

Źródło: Kluza, Krzesicki 2019 i dane ze strony Eurostat.eu.

Ostatnią kategorią ekonomiczną, modelowaną z wykorzystaniem wskaźnika koniunktury bankowej, była zmiana zatrudnienia w sektorze finansowym i ubezpieczeniowym. Choć uzyskano modele o relatywnie wysokim dopasowaniu, to charakteryzowały się one statystycznie istotną autokorelacją wskaźnika losowego. W efekcie zostały one odrzucone.

Powyższe analizy potwierdzają możliwość wykorzystywania wskaźnika koniunktury jako narzędzia prognostycznego dla zjawisk w sektorze bankowym bądź ogólnie finansowym. Najwyższa użyteczność wskaźnika IRGBAN wystąpiła dla zależności opisujących zachowanie kredytów dla sektora przedsiębiorstw i gospodarstw domo-

wych a IRGBAN. W tym prostym modelu współczynnik R^2 osiągnął poziom 35% (zob. tabela 1).

Tabela 2. Estymacja zależności pomiędzy wskaźnikiem koniunktury (IRGBAN) a zmianą wartości dodanej brutto sektora finansowego i ubezpieczeniowego. Model ze stałą i model bez stałej

Estymacja KMNK, wykorzystane obserwacje 1999:4–2019:3 (N = 80)

Zmienna zależna (Y): wartości dodanej brutto sektora finansowego i ubezpieczeniowego (zmiana r/r)

Model ze stałą w równaniu regresji:

	Współczynnik	Błąd stand.	t-Studenta	wartość p	
const	-3,17024	3,45227	-0,9183	0,36133	
wsk_koniunkt_okres_t-1	0,295762	0,123674	2,3915	0,01922	**
wsk_koniunkt_okres_t-2	0,340415	0,123564	2,7550	0,00732	***
Średn. arytm. zm. zależnej	9,094156	Odch. stand. zm. zależnej		22,73233	
Suma kwadratów reszt	31677,98	Błąd standardowy reszt		20,28306	
Wsp. determ. R-kwadrat	0,224034	Skorygowany R-kwadrat		0,203879	
F(2, 77)	11,11557	Wartość p dla testu F		0,000057	
Logarytm wiarygodności	-352,7691	Kryt. inform. Akaike'a		711,5382	
Kryt. bayes. Schwarz	718,6843	Kryt. Hannana-Quinna		714,4033	
Autokorel. reszt - rho1	0,103148	Stat. Durbina-Watsona		1,783794	

Model bez stałej w równaniu regresji:

	Współczynnik	Błąd stand.	t-Studenta	wartość p	
wsk_koniunkt_okres_t-1	0,24957	0,112869	2,2111	0,02995	**
wsk_koniunkt_okres_t-2	0,293085	0,112189	2,6124	0,01078	**
Średn. arytm. zm. zależnej	9,094156	Odch. stand. zm. zależnej		22,73233	
Suma kwadratów reszt	32024,91	Błąd standardowy reszt		20,26267	
Wsp. determ. R-kwadrat	0,324942	Skorygowany R-kwadrat		0,316287	
F(2, 78)	18,77279	Wartość p dla testu F		2,21e-07	
Logarytm wiarygodności	-353,2048	Kryt. inform. Akaike'a		710,4096	
Kryt. bayes. Schwarz	715,1736	Kryt. Hannana-Quinna		712,3196	
Autokorel. reszt - rho1	0,121621	Stat. Durbina-Watsona		1,748936	

Źródło: obliczenia własne.

5. Podsumowanie

W niniejszym opracowaniu przedstawiono wybrane procesy zachodzące w polskim sektorze banków komercyjnych w latach 1999–2019 w kontekście badań koniunktury w bankowości prowadzonych przez Instytut Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej. Okres ten wiązał się z szybkim rozwojem tego sektora – ubankowienie polskiej gospodarki mierzone relacją kredytów dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych do Produktu Krajowego Brutto zwiększyło się z 22% do 57%, a w przypadku depozytów z 32% do 58%. Był to zarazem okres systematycznej konsolidacji banków – ich liczba zmniejszyła się z 83 banków na koniec 1998 roku do 31 banków na koniec września 2019 roku.

Znacząco zwiększyła się efektywność prowadzonych przez banki operacji. Wynik netto na pracownika wzrósł z 9,5 tys. zł rocznie do 75 tys. zł rocznie. Koszty działalności i ryzyka kredytowego znacząco spadły, co oddaje wzrost relacji zysku netto do wyniku na działalności bankowej z 9% do 22% przez ostatnie 20 lat. O ile więc pod koniec lat dziewięćdziesiątych sektor bankowy był w fazie kształtowania się, zarówno pod względem aspektów regulacyjnych, oferty produktowej, kanałów dystrybucji, jak i zarządzania ryzykiem, to obecnie, 20 lat później mamy już do czynienia z dojrzałym i konkurencyjnym sektorem, także z perspektywy międzynarodowej.

Badania koniunktury w bankowości umożliwiają analizę etapów, w jakich odbywała się wspomniana wyżej ewolucja sektora bankowego i wyodrębnianie różnorodnych czynników oddziałujących na kondycję banków. Opierając się na zaprezentowanych w niniejszym opracowaniu modelach, można wskazać istotne uzależnienie koniunktury w sektorze bankowym od otoczenia makroekonomicznego. W szczególności takie wielkości ekonomiczne, jak realne zmiany PKB i deflator PKB, ujawniły cechy wskaźników wyprzedzających w stosunku do wskaźnika koniunktury. Zarazem wskaźnik koniunktury w bankowości opracowywany przez Instytut Rozwoju Gospodarczego okazał się użyteczną miarą dla określania przyszłych zmian kategorii opisujących rynek finansowy, takich jak kredyty dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych oraz nadwyżka dodana brutto sektora finansowego i ubezpieczeniowego.

Bibliografia

- Barczyk R. (2018). *The Business Cycle and Cycles in The Banking Sector in The Polish Economy in The Years 2000–2017*, „Folia Oeconomica Stetinensia”, 18 (2), s. 106–120.
- Bieć M. (1996). *Test koniunktury. Metody, techniki, doświadczenia*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH”, nr 48, s. 265.
- Buera F.J., Kaboski J.P., Shin Y. (2011). *Finance and development: A tale of two sectors*, „American Economic Review”, 101 (5), s. 1964–2002.
- Czepirska I. (2016). *Przekształcenia polskiego systemu bankowego po 2004 roku*, „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula”, 1 (47), s. 38–52.
- Dędyś M., Kluza K. (1999). *Koniunktura w bankowości: kwiecień 1999*, „Koniunktura w bankowości. Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH”, nr 1, s. 1–38.
- Druszcz P. (2017). *Digitalizacja produktów bankowych jako cel strategiczny uczestników polskiego sektora bankowego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 79(1), s. 237–250.
- Folwarski M. (2017). *Zmiany w strategiach sprzedaży usług bankowych*, „Zarządzanie i Finanse”, 15(2), s. 7–17.
- Juszczak S., Żak T. (2014). *Ewolucja kart płatniczych w Polsce*, „Zarządzanie Finansami i Rachunkowość, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie”, 2 (3), s. 67–80.
- King R.G., Levine R. (1993). *Finance and growth: Schumpeter might be right*, „The Quarterly Journal of Economics”, 108 (3), s. 717–737.
- Kluza K., Łysiak P., Wasak R. (2010). *Banki rządowe jako potencjalne źródło pogłębienia nieefektywności w gospodarce*, w: *Rynek kapitałowy a koniunktura gospodarcza*, red. A. Szablewski, I. Wojciechowska-Toruńska, Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, s. 10–28.
- Kluza S., Kluza K. (1998). *Wstęp do badań koniunktury w sektorze bankowości*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH”, nr 59, s. 71–93.
- Kluza S., Krzesicki O. (2019). *Koniunktura w bankowości: październik–grudzień 2019*, „Koniunktura w bankowości. Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH”, nr 83, s. 14.
- KNF (2009). *Sprawozdanie z działalności Komisji Nadzoru Finansowego w 2008 roku*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa.
- KNF (2014). *Sprawozdanie z działalności Komisji Nadzoru Finansowego w 2013 roku*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa.
- Mierzwa D., Jankiewicz S. (2017). *Repolonizacja sektora bankowego – poglądy i dyskusje*, „Zarządzanie i Finanse”, 15 (2), s. 77–88.
- NBP (2007). *Nadzór Bankowy 1989–2006*, Warszawa: Narodowy Bank Polski.
- Prokopowicz D. (2008). *Struktura i funkcje nowego systemu bankowego w Polsce*, w: *Finanse i bankowość. Teoria i praktyka*, red. A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, Warszawa: Difin, s. 147–215.
- Stanek K. (1995). *Wyniki badań koniunktury gospodarczej w świetle doświadczeń Instytutu Rozwoju Gospodarczego*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH”, nr 46.
- Węclawski J. (2015). *Przekształcenia polskiego systemu bankowego w latach 1989–2014*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio H Oeconomia”, 49 (1), 1, s. 89–199.
- Wójtowicz G. (2006). *Narodowy Bank Polski w okresie transformacji*, „Bank i Kredyt”, nr 5–6, s. 3–27.